

פרשת בהר

אונקלוס

אומליל יי עם משה בטורא דסיני למימר במלל עם בני ישראל ויהי להון ארי תעלו לארץ יהי ארץ זבת חלב וסוף וישמט ארעא שמשמט גדם יי שית שני תורע סקלך ושית שני תכסח פרמך ותכגוש ית עללתה ויבשתא שביעתא ניה שמשמטא ית לארעא שמשמטא גדם יי סקלך ל תורע וכרמך לא תכסח: הית פתח דחצרה לא תחצו וית ענבי שפך לא תקטוף שנת שמשמטא יהי לארעא ויהי שמשט ארעא לכו למיכל ל ולעבדה ולאממה ולאיגרה ולתותה ודיריו עמה: יולכעירך ולחיתא בארעא תהא כל עללתה למיכל וותמני לה שבע שמטין דשנין שבע שנין שבע זמנין ויהון לה יומי שבע שמטין דשנין ארבעין ותשע שנין וותעבר שופר יבבא בירך שביעאה בעשרא לירחא ביום

כה א-ב וידבר יהוה אל משה בהר סיני לאמר: ודבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליהוה: שש שנים תורע שדה ושש שנים תזמר פרמך ואספת את תבואתה ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת ליהוה שדה לא תורע וכרמך לא תזמר: את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמה: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל: וספרת לך שבע שבת שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לה ימי שבע שבת שנים תשע וארבעים שנה: והעברת שופר תרועה בחדש השבעי בעשור לחדש ביום

1

כ"ה (א) בהר סיני. מה ענין שמיטה אלל הר סיני והלא כל המצוות נאמרו מסיני. אלל מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני. כך שמיטה בת"כ (פרשתא אה). ונראה לי שכן פירושה, לפי שלא מלינו שמיטה קרקעות ששנים בערבות מואב במשנה תורה, למדנו שכללותיה ופרטותיה וס"א ופירושה] כולן נאמרו מסיני. וזה הכתוב ולמד כאן על כל דבור שדבר למשה שמיטה היו כולם, כללותיהן ודקדוקיהן, וחזרו ונשנו בערבות מואב: (ב) שבת להי. לשם ה', כשם שנאמר בשבת בראשית (שמות כ"ג פרק א"ב): (ד) יהיה לארץ. לשמות ולכרמים: לא תזמר. שקולצין וזמורותיה, ותרגומו לא תכסח, ודומה לו קוליס כחומים (ועיניה לג"ב), שרופה בלש כחומה (תהלים פ"ז): (ה) את ספיח קצירך. אפילו לא זרעתה והיא נמחה מן הורע שפול צה בעת הקציר, והוא קרוי ספיח: לא תקצור. להיות מחזיק בו כשאר קציר, אלל הפקר יהיה לכל: נזירך. שהמרת והפרשת בני חרם מהם ולא הפקרתם: לא תבצר. אותם אינך בוצר אלל מן המופקר (ת"כ ט"ג): (ו) והיתה שבת הארץ וגו'. אט"פ שאסרתים עליך, לא באכילה

PARASHAS BEHAR

25.

17. Shemittah / The Sabbatical Year. The commandment of the Sabbatical Year has a special relationship to Mount Sinai (see notes to v.1). At Mount Sinai, God's majesty and power were so manifest that it was clear that the determining factors in human material success are God's will and man's worthiness. The land's rest in the seventh year, too, teaches that the primary force in the universe is God, not the law of nature. By leaving his fields untended and unguarded for a year, the Jew demonstrates that this world is but a corridor leading to the ultimate world, and that true life comes when man stops striving for material gain in favor of dedication to spiritual growth. But man can-

not abstain totally from the world he lives in. Shemittah is only once in seven years; that is why the Torah states clearly that man must sow and harvest for six years, just as it states that man works for six days and rests on the Sabbath. This recognition infuses holiness and purpose into our workyears and our workdays (Sfas Emes). According to Alshich, the Torah relates the observance of Shemittah to Israel's arrival in the land that I give you to counteract the normal human feeling that someone's property is his alone, especially the land that he works with sweat and travail. The Torah emphasizes, therefore, that it is God Who gives the land. 1. בהר סיני. — On Mount Sinai. What is the connection be-

בכלל ופרט וכלל אין לנו אלא מה שבפרט בלבד.¹⁹⁸

וי"ס דגרסי איפכא¹⁹⁴ מ"ד לוקה אית ליה דר' אבין, ומ"ד אינו לוקה לית ליה, ואמר' דכ"ע אית ליה, וה"פ מ"ד לוקה אית ליה דר' אבין ולפי' לוקה, דאלו דרשי' ליה בכלל ופרט אין כאן אלא כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט, אבל השתא דלא דרשי' ליה בכלל ופרט כל א' עומד לעצמו, ואמר' הכי כי הוריעה בכלל היתה ויצאה לידון בלאו ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא¹⁹⁵, ומ"ד אינו לוקה לית ליה דר' אבין וה"ל כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט, ואין זה הפי' נכון דלכשתמצא ל' דלית לן דר' אבין ודרשי' ליה בכלל ופרט, זה כלל ופרט וכלל הוא וריבה כעין הפרט.¹⁹⁶

[ג, ב] כי אתא רב דימי אמר כו' ולא ידענא מאי פ"י לא ידענא מהו התוספת הוה ומאי תלמודא¹⁹⁷ נמי דנקיט, ובא ר' אליעזר¹⁹⁸ ופי' דתוספת היינו חרישה בשביעית וקרינון לה תוספת משום דאתא בדרשה דכלל ופרט.

ונסיב ליה תלמודא לפטורא. והקשה רש"י¹⁹⁹ א"כ תסתיים דר"א הוא דאמר לעיל אינו לוקה,

וי"ל דדילמא מתניתא מפרש וליה לא ס"ל²⁰⁰, א"נ דאה"נ דתסתיים, ומיהו לעיל לא ידעי לה דליסמייה, ורב אשי דסידר תלמודא אתיא בסמוך לה דממילא מסתיימא.

ורבי יוחנן יכול ילקה על התוספת שביעית²⁰¹ דאתיא מבחריש ובקציר כר' עקיבא דלקמן, וא"ת האיד לוקין על עשה²⁰² לכך פרש"י ז"ל²⁰³ ילקה מכת מרדות דרבנן עד שתצא נפשו דומיא דאמרן לו עשה סוכה ואינו עושה²⁰⁴, וי"ל מלקות ממש, וקרא ה"ק בחריש תשובות כמו²⁰⁵ בשאר מלאכות שכתבתי לך שהן בלאו²⁰⁶.

עד שתכלה²⁰⁷ הלחה כל זמן שבני אדם חורשין וכו', לפי גי' זו כולה חדא היא וסימן בעלמא יהיב וכן פרש"י ז"ל²⁰⁸. אבל יש ספרים שגורסין וכל זמן²⁰⁹. ותרי מילי נינהו שאפי' כלתה הליחה²¹⁰ כל זמן שבני אדם חורשין לטע מקשאות, דמאן דחוי סבר לצורך מקשאות ומדלעות חרש.

אין כ"ד יכול לבטל דברי כ"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו וכו', כבר פי' במ' ע"ז²¹¹, וקי' הכא משום דקים לן כי תקנה זו פשטה ברוב ישראל²¹², והיא גזרה שיכולי לעמוד, דאי לא ודאי אפי'

193 ראה בדפ' בשיב'. 194 כ"ה בכ"מ (וראה דק"ס) ירושלמי כלאים פ"ח ה"א ור"ח כאן ור"ש שביעית פ"א מ"ד ועוד. 195 והכי מפורש בירוש' שם: הזורע והזומר בכלל היו ולמה יצאו להקיש אליהן ולומר לך מה זרע וזמר מיוחד שהן עבודה בארץ ובאילן אף כל זכר. 196 ע"י תוס'. 197 ראה הג' רש"י. 198 צ"ל: אלעזר. 199 רש"י— כת"י, וכ"ה בתוס' ד"ה ר"א אמר. 200 כן תירצו ברש"י ותוס' שם. 201 כ"ג בכ"מ ושיטה ולפנינו: ראש השנה. 202 כן הקשו תוס' ושיטה ותוס' הרא"ש. 203 ברש"י לפנינו ליתא. 204 כתובות פ"ו, א חולין קל"ב, ב, וב"ב תוס' הרא"ש בשם י"מ: דהאי לוקה לאו מלקות דאורייתא וכו' אלא מלקות מרדות מדרבנן (ולא כתב' שם: "עד שתצא נפשו"). מפורש בדברי רש"י הנ"ל דעובר על מצ"ע חייב מכת מרדות עד שתצא נפשו. אבל רש"י בכתובות שם כתב: מכין אותו קודם שעבר על העשה ויש בידו לקיים. (ועי' שימק"ב שם) והביאו רבינו בחידושינו שם, ועי' רש"י חולין ק"ב, ב ד"ה כפתוהו. וכ"כ הרמב"ם איסורי ביאה פ"א ה"ח והבא על אחת מהשניות במזיד מכין אותו מכות מדרות מדבריהם, אבל הבא על אחת מחייבי עשה אינו לוקה. [מוכח בדבריו דאפילו עבר על מצ"ע בקום ועשה ג"כ אינו לוקה מכת מרדות ועי' הער' תוס' הרא"ש עמ' י

הער' 1] וכ"כ בספהמ"צ סוף שורש י"ד: לאחר שעבר על עשה אין מכין אותו עי"ש. וראה בסהמ"צ לר"סג (פרלא) ח"ג עמ' 41, ועי' מש"כ רבינו בחידושינו כתובות מה, ב: זנראין דבריהם שכל מכת מרדות שהיא על העבירה הנמשכת ויש בו לחוש לסכנה. [צ"ל: לתקלה] מכין אותו עד שתצא נפשו או עד שיקבל עליו כראוי דברי חכמים וכל שהיא על העבירה שאינה אלא ליסרו על שעבר דגין אותו. באומד כ"ד וכו' עש"ה, ועפ"י נראה ליישב כאן דמירי בחרישה הנמשכת לכן מכין אותו עד שתצא נפשו כמו בעשה סוכה ואינו עושה עושה ככתב רבינו בכתובות שם. ועי' תוס' נויר כ, ב ד"ה רבי יהודה: ומספקא לרבי דהכא הלוקה על שעברה דשמא דוקא מ' ותו לא דדוקא כשאין רוצה לקיים אותה המצוה מכין אותו בלי מספר, אבל הכא שכבר עברה למה תלקה יותר מדאורייתא, ועי' הג' מהר"צ חיות שם. (וראה שדל חמד כללים מערכת כף כלל מא). 205 בכ"ב ב, ודפ' נשמט תבה זו. ועי' הג' דחיב"ה. 206 ראה תוס' ותוס' הרא"ש. 207 כ"ג במס' שביעית פ"ב מ"א ובגמ' לפנינו: משתכלה. 208 וכ"ה בכ"מ ורשב"ה"י. 209 כ"ה לפנינו. 210 211 בכ"ב ב, ודפ' נוסף כאן: שרי', ויותר נכון הוא. 211 ל, א ר"ה וסמכו. 212 וכ"ה בגמ' שם, ברוב ישראל וראה מש"כ רבינו בחי' שם: ובכולה סוגיין ליכא

2

ערכי פסחים פרק עשירי פסחים

א א מ"י פ"ו מכל
מלך כלכל יב סמג
עין מה ע"ש פ"ח א"ח
ס"י העה ע"פ ח' א
ב ב מ"י ע"ס טור ש"ע
א"ח סימן תענ
טע"ף ח'
ג ג מ"י פ"ו מכל"ה מה
כלכל ח סמג ע"ין
מה ע"ש פ"ח א"ח סימן
תענ טע"ף ב ככ"ה :
ד ד מ"י ע"ס כלכל
טע"ף א"ח טע
טע"ף ג'
ה ה מ"י פ"ו מכל"ה כלכל
יכ ופ"ל מלכות שנת
מל"ד ופ"ו מכל"ה י"ט
כל"ד פ"ו סמג ע"ין כ"ט
ולא"ן מה ע"ש פ"ח א"ח
ס"י רמב"ם פ"ב וס"י
תקנת ס"ח ככ"ה :

(תוספות אחרים מערכי פסחים נמצאים בספר רב מרדכי)
ערכי פסחים אי גרסין ערכי פסחים וחי' גרסין ערכי פ"ק
ערב שמועין ב' (ב) פסחים א"ח ערב פסח
רשון ושני : ל"א יאכל אדם . פירוש אפילו התפלל ומשום מנה
כדאמרין בגמ' דכלל התפלל תפלת
מנחה אפילו בשאר ימות השנה אסור
כדתנן בפ"ק דשבת (ד' טז) וח"ת ומה
לא יאכל אי מנה אפילו קודם נמי
אסור כדאמרין בירושלמי כל האוכל
מנה בערב הספסוף אפילו בערב ארבעה
בבית חמיו ואי בנימי תרגימא הא
אמר בגמרא (ד' קז) אכל מטבול הוא
במיני תרגימא וי"ל דחייבי במנה
עשירה דלא אכל בירושלמי אלא
במנה הרלויה ללוא בה תובת ולאוכל
קודם זמנה אכל מנה עשירה שריא
וכן היה טובה ר"ח :

ערכי פסחים

ערכי פסחים *סמך למנחה לא יאכל
אדם יעד שתחשך אפילו
עני שבישראל לא יאכל עד שיסב יולא
יפתחו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן
התמחוי : ג' מאי איריא ערכי פסחים אפי'
ערכי שבתות וימים טובים נמך דתניא לא
יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן
המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא
תאוה דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר יאכל
והולך עד שתחשך אחר רב הונא לא צריכא
אלא דר' יוסי דאמר אוכל והולך עד שתחשך
דני מילי בערבי שבתות וימים טובים אבל
בערב הפסח משום חובא דמצה מודה רב
פפא אומר אפילו תימא דרבי יהודה התם
בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה
ולמעלה הוא דאסור סמך למנחה שרי אבל
בערב הפסח אפילו סמך למנחה נמי
אסור ובערב שבת סמך למנחה שרי
והתניא לא יאכל אדם בערב שבת וימים
טובים מתשע שעות ולמעלה כדי שיכנס
לשבת כשהוא תאוה דברי רבי יהודה
רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך
אמר מר זוטרא *מאן לימא לן דמתרצתא היא
דילמא

ערכי פסחים

רשון ושני : ל"א יאכל אדם . פירוש אפילו התפלל ומשום מנה
כדאמרין בגמ' דכלל התפלל תפלת
מנחה אפילו בשאר ימות השנה אסור
כדתנן בפ"ק דשבת (ד' טז) וח"ת ומה
לא יאכל אי מנה אפילו קודם נמי
אסור כדאמרין בירושלמי כל האוכל
מנה בערב הספסוף אפילו בערב ארבעה
בבית חמיו ואי בנימי תרגימא הא
אמר בגמרא (ד' קז) אכל מטבול הוא
במיני תרגימא וי"ל דחייבי במנה
עשירה דלא אכל בירושלמי אלא
במנה הרלויה ללוא בה תובת ולאוכל
קודם זמנה אכל מנה עשירה שריא
וכן היה טובה ר"ח :

סמך למנחה

סמך למנחה לא יאכל . ואם
קאמר והא אמר בכל שעה
(לעיל ד' ת) בליקיות של נכרים ממלא
אדם כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית
מנה באתרוגה והכל אסור לאכול אפי'
מנחה יום וי"ל דביתוהי הסעודה
אדם נואר ואיני אוכל כל שובעו כדי
שיאכל מנה לחיבתו אכל מצעד יום
אין אדם נואר ואוכל כל שובעו וסבר
שער הלילה יתאוה וארצה יהיה שבע
יותר כי יתברך המאכל במעיו והא
דדייק רבא לקמן (ד' קז) דמארא
גריד דאי אמרת מיאסד סעיד בין
הטפות הללו אמאי יתאוה אף על גב
דכחותה סעודה נואר מלאכל שובעו
(ג) אכל בשתייה אי אפשר להוהר אי

מבין ראשון לשני

מבין ראשון לשני דאיכא אגדתא והלל דייק דמי לסעודה אחרת :
עד שתחשך מקשי' אמאי חילטיך עד שתחשך פשיטא ועוד
דבגמרא גבי שבתות וימים טובים לא קאמי ליה ואומר ר"י
מקריביל דגבי מנה דווקא בעינן עד שתחשך דתניא בתוספתא*
הפסח ומנה ומזון משתחשך וטעמא משום דלכתיב (שמות יב)
ואכלו את הבשר בלילה הזה ומזון ואמר איפקו לפסח אכל סעודת
שבת וימים טובים מני אכל לאו מצעד יום כדאמר דפקל תפלת
האמר (ברכות דף כ"ג) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ותומר קידוש
היום מצעד יום ואומר מהר' יחיאל דרי פריך בגמרא מאי חירי'א
ערבי פסחים ט"ל מני לשני דקאן ערבי פסחים משום דבעי למימני
עד שתחשך דכבר אשמעינן בחזרו מוקימו (נחמ"ד י' י) דקאמי הפסח
איני נאכל אלא בלילה והכל אגב ארחה תנייה בקורבן ורבינו יהודה
פירן אפילו אי בעינן גבי שבתות וימים טובים עד שתחשך הא
אינטיך למימני דהא לא אשמעינן דלפי"ג דשמיטת פסחים מצעד
יום איני נאכל מצעד יום כשאר קדשים א"ן ב' בירושלמי גרים פירקן
חני ערב שבת מן המנחה ולמעלה לא יטעום כלום עד שתחשך :
ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב . דסלקא דעתך
דהסב עני לא תשיבא הסביה דאין לו על מה להסב

ואין זה דרך חירות

ואין זה דרך חירות ויש מפרשים דאלעיל קאי עד שתחשך ואפילו
עני שבישראל פירוש אפי' עני שלא אכל כמה ימים לא יאכל עד שתחשך :
נראה מדלא קאמי לא יפתו לי יחיד וליכא למימר דיתתו א"ל טעות קאי דלס כן הוא ליה למימני ארבע כוסות בלא מ"ס והא דקאמר
מן התמחוי לא ימנע מלקבל כדי לקיים ארבע כוסות . וארבע כוסות פירש רש"י כגד ארבעה לשוני גאולה וכן יש בירושלמי :
ל"א יפתו לו מארבע כוסות . מתוך הלשון משמע קאן שאין עתנין לבני ולבני ביתו כי אם לעצמו והוא מוילי' את כולם בשלו ובכרז
הוא דמאי שגא ארבע כוסות מקידוש דכל השנה שאחד מוילי' את כולם ומייה גס בקידוש שמה היה לכל אחד כוס דמשמע לקמן
(דף ק"י) גבי חזיה להוהו סבא דגמין ושתי אכל בפרק בכל מערבין (עירובין דף ט"ז) גבי זמן משמע קאן שגא היה לכל אחד כוס ועוד
דאמר בגמרא (לקמן דף ק"ה) השקה מהן לבני ולבני ביתו יאל והוא דשקה רובא רכסא משמע דהס יאלו בשמיטה דהא בעינן רובא רכסא
ועוד דמשמע דלכתחלה אין רגילות להשקותם מייה יס לרחות בשים להס כוס לעצמם אי נמי בבניו ובני ביתו קונים מיירי שלא היעו
לחיך יוריאן אשתי בכלל ומייה בגמרא משמע דלחיך כוס אף לחיטקות ויש לרחות דחיבין בצרבע טעות אחד גסים אחד
טעות קאמר ומשום חיך ונראה להחמיר ולהגריך ארבע כוסות לכל אחד והמחמיר גריך ליהור שלא יהא כוסם פגום דאמר בגמרא
(לקמן ד' ק"ה) טעמו פגמו : ל"א חיריא ערבי פסחים . ואם תאמר אמאי לא משיגי דהא בפסח קאי כדמשי בפרק כל שעה
(לעיל ד' ל"ה) גבי פס עבה ויש לומר משום דכפסח קאי אין לו להגיח ערבי שבתות דחירי בכל שבעו אי נמי הכא דאיכא למימני
ולמימר דדוקא נקט ערב פסח משום חיובא דמנה לא היה ליה למימני ערב פסח וכן ברש"י מקום שגהו (לעיל ד' כ') איכא למימני דדוקא
בערב הפסח אסור לעשות מלאכה משום קרבן* : מן המנחה ולמעלה . השתא סלקא דעתא דלאו דוקא אלא הוא הדין סמך למנחה :
דילמא

מסורת
הש"ס

ע"י תוספת
לקמן ק"ו ר"ח
סמך

פירוש רבינו שמואל הלמד
רש"י ד"ל

ערכי פסחים סמך למנחה .
מנחה קאמי קודם למנחה
מעט חני שעה בתחלת שעה עשירייה
דקאן (לעיל דף נ"ה) תמיד פסח
בשמה ומתא וקרב בפסחה ומתא
כמלאת מנחה קפונה צ"ו ומתא ולאו
ליה היינו חני שעה קודם צ"ו שעה
תשיעית ותחלת שעה עשירייה : לא
יאכל אדם כ"ו . כדי שיאכל מנה של
מנחה לחיבתו משום הידור מנחה :

ל"ג כללי
פסחים

גליון
הש"ס

תום ד"ס
לא יפתו וכו'
א"ח
בכלל . ט"ו
גרסות ד'
ה"ס וסמך :

ע"י תוספת
לקמן ק"ו ר"ח
סמך

